

Kontrollkäik Maidla Lastekodusse

(1) Õiguskantsler Allar Jõks koos nõunikega viis 13.02.2008 omal initsiatiivil läbi kontrollkäigu Maidla Lastekodusse (edaspidi lastekodu), mille käigus tutvuti põhiõiguste ja vabaduste tagamisega asutuses.

Maidla Lastekodu on 40-kohaline Rapla Maavalitsuse hallatav riiklik asutus. Lastekodus viibis kontrollkäigu teostamise ajal 35 last. Puudega lapsi oli 2. Hoolealuste vanus oli 7-21 aastat. Kõik lapsed täidavad koolikohustust, 25 õppis gümnaasiumis, 6 Raikküla Erikoolis, 4 erinevates kutseõppe asutustes. Lapsed elavad kahes majas- suuremad lapsed noortekodu tüüpi majas ja ülejäänud Maidla mõisahoonde peamajas. Lisaks asenduskoduteenusele osutab lastekodu ka varjupaigateenust.

(2) Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler kas lastekodu järgib oma tegevuses õigusaktides kehtestatud nõudeid ning isikute põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõtet. Käesolevas kokkuvõttes antakse ülevaade kontrollkäigul tuvastatud peamistest halastuskodu tegevusega seonduvatest probleemsetest asjaoludest.

(3.1) Turvakoduteenuse osutamine

Maidla Lastekodus osutatakse lisaks asenduskoduteenusele (vanemliku hoolitsuseta laste ööpäevaringne hooldus) ka varjupaigateenust.

Kuigi õiguskorras praegusel hetkel ei leidu normi, mis keelaks laste hoolekandeesutusel üheaegselt osutada alalisi ja ajutisi laste hoolekandeteenuseid, siis oma olemuselt on need kaks teenust väga erinevad. Asenduskoduteenus on mõeldud lapsele püsivaks kodu asenduseks, varjupaigateenus on aga ajutine kriisiabi. Lapse varjupaigas viibimise ajal teevad lastekaitse spetsialistid pingutusi selleks, et stabiliseerida kodune olukord või muuta lapse elukorraldus mõne muu lahenduse läbi püsivaks.

Sotsiaalhoolekande seaduse § 18 lõikes 2 sätestatud, et ööpäevased hoolekandeesutused on üldjuhul eraldi lastele, vanuritele, vaimuhaigetele, vaimsete puuetega täiskasvanutele ja teistele sotsiaalselt mittetoimetulevatele isikutele. Sellest tulenevalt ei saa asenduskodu ruumides osutada täiskasvanute varjupaigateenust.

Lapse arengu seisukohalt on väga oluline stabiilsus, turva- ja kodutunne. Ka sotsiaalministri 16. oktoobri 2007. a määruse nr 66 § 3 lõige 3 sätestab asenduskoduteenuse osutaja kohustuse tagada lapse turvalisus ning toetada lapse emotsionaalset turvatunnet.¹

On võimalik, et asenduskoduteenuse ja varjupaigateenuse osutamine samas ruumides on asenduskoduteenusel viibivatele lastele destabiliseerivaks ja kodutunnet õõnestavaks faktoriks.

Kontrollkäigul ilmnis, et varjupaigateenusel viibivad isikud puutuvad asenduskodu lastega pidevalt kokku ning kahe erineva teenuse osutamine ei ole ruumiliselt eraldatud. Maidla

¹ Kohaliku omavalitsuse poolt kogutavate ja säilitatavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu, asenduskoduteenuse osutajale üle antavate asenduskoduteenusel viibiva lapse dokumentide loetelu ning asenduskoduteenuse osutaja kohustuste täpsema sisu kehtestamine. Sotsiaalministri 16. oktoobri 2007. a määrus nr 66.

Lastekodu direktor kinnitas, et probleeme varjupaigateenuse osutamisega ei ole, kuna isikuid kellele teenust osutatakse, valitakse.

Õiguskantsler leiab, et olukord, kus maakonnas ainsana varjupaigateenust osutaval asutusel on võimalus valida kliente, ei ole kooskõlas võrdse kohtlemise põhimõttega, mille kohaselt tuleb ühesuguses olukorras olevaid isikuid kohelda võrdselt. Õiguskantsler leiab, et varjupaigateenuse osutamine asenduskoduga ühistes ruumides ei ole laste huvide seisukohast lähtudes sobivaks lahenduseks.

Tulenevalt eeltoodust soovib õiguskantsler Rapla Maavanemal korraldada varjupaigateenuse osutamine maakonnas selliselt, et teenus oleks tagatud võrdsetel alustel kõigile abivajajatele.

(3.2) Asenduskoduteenuselt lahkuva lapse dokumentide edastamine

Sotsiaalhoolekande seaduse § 15⁷ lõige 5 sätestab, et asenduskoduteenuse halduslepingu lõpetamisel annab asenduskoduteenuse osutaja tema valduses olevad asenduskoduteenusel viibinud lapse dokumendid üle lapse elukohajärgsele valla- või linnavalitsusele. Seega on asenduskodu kohustatud sotsiaalministri 16. oktoobri 2007. a määruses nr 66² nimetatud dokumendid kohalikele omavalitsustele üle andma.

Vastuses õiguskantsleri teabe nõudmisele seoses laste isikuandmete kogumise ja säilitamisega nentis lastekodu direktor, et tihti ei ole noorte elukohajärgsed kohalikud omavalitsused huvitatud asenduskodust lahkuva noore toimikusse kuuluvate dokumentide kättesaamisest. Lastekodu direktor selgitas, et lastekodus tehakse toimikust arhiivsäilik.

Isikuandmete kaitse seaduse § 6 lõigetes 2 ja 3 nimetatakse isikuandmete töötlemise põhiliste põhimõtetenä eesmärgikohasust ja minimaalsust- see tähendab, et isikuandmeid võib koguda üksnes määratletud ja õiguspäraste eesmärkide saavutamiseks ning vaid ulatuses, mis on vajalik määratletud eesmärkide saavutamiseks. Asenduskoduteenuselt lahkumisega langeb ära isikuandmete töötlemise õiguspärane eesmärk ning seetõttu ei ole põhjust enam lapse isikuandmeid sisaldavaid dokumente säilitada.

Juhul, kui lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus keeldub koostööst, tuleb lastekodul kaebusega pöörduda maavanema või õiguskantsleri poole.

Õiguskantsler soovib Maidla Lastekodul edaspidi järgida SHS § 15⁷ lõikes 5 sätestatud ning lähtuda isikuandmete töötlemisel isikuandmete kaitse seaduses sätestatud põhimõtetest.

(3.3) Laste mõjutamine

Oma vastuses õiguskantsleri teabe nõudmisele tundis lastekodu direktor muret selle üle, et lapsi ei tohi karistada. Esimeseks lastekodus rakendatavatest mõjutuslikest meetmetest konfliktide lahendamisel nimetas direktor lapse oma tuppa saatmist. Direktor nentis, et lapsi ei tohi karistada, sest tegemist on institutsiooni, mitte koduga, ning et see tekitab lastekodu töös probleeme.

² Vt. viide 1

Ükski mõjutuslik või kasvatuslik meede ei tohi olla lapse väärrikust alandav või tema liikumisvabadust piirav ning iseenesest mõistetavalt tema kehalist puutumatus rikkuv. Lapsi ei tohi kindlasti sulgeda oma tuppa või mõnda teise ruumi- seda nii turvalisuse kui ka inimväärkuse kaalutlustel.

Õiguskantsler on seisukohal, et ei ole oluline kas laps kasvab kodus või seda asendavas institutsioonis, lapse väärrikus ja põhiõigused on sama kaaluga kui täiskasvanul ning olenemata teda ümbritsevast keskkonnast.

Laste mõjutamiseks on erialaasjatundjad välja töötanud mitmeid võtteid, kõige efektiivsemaks kasvatuslikuks meetodiks (eriti agressiivsete laste puhul) peetakse vestlust. Juhul, kui lapse teos ilmnevad väär- või kuriteole omased tunnused, tegelevad karistamisega õiguskaitseorganid.

Tulenevalt eeltoodust soovitab õiguskantsler Maidla Lastekodul leida vahendid asenduskodusse osalise koormusega erialaasjatundja (psühholoog) palkamiseks, kes abistaks asenduskodu personali konfliktide rahumeelsel lahendamisel.

(3.4) Lapse õigus temale saadetud sõnumi saladusele

Õigus sõnumi saladusele on sätestatud põhiseaduses (§ 43) ning selle piiramise juhud peavad olema seaduse tasandil määratletud. Sõnumi saladuse õigus kohaldub ka lastele ning selle põhivabaduse teostamine ei ole sõltuv isiku teovõimest. Ka lapse õiguste konventsioon sätestab lapse õiguse kirjavahetuse puutumatusse, mida võib piirata ainult seaduse alusel. Kehtivas õiguskorras puudub seaduslik alus, mis võimaldaks käsitletaval juhul lapse posti avada.

Kontrollimise käigus ilmnes, et asenduskodu annab lapsele adresseeritud kirjad üldjuhul kätte neid eelnevalt avamata, välja arvatud juhul, kui on kahtlus, et kirja sisu võiks olla lapsele traumeeriv. Näitena toodi vaimselt haige, alkohooliku poolt kirjutatud kirjad või trahvikviitungi oht.

Tulenevalt eeltoodust soovitab õiguskantsler Maidla Lastekodul lõpetada laste kirjade avamine ning nende lastele mittekättetoimetamine. Siiski tuleb alati lähtuda lapse huvidest ning traumeeriva sõnumi ohu korral tuleb lapsele pakkuda tuge ja võimalust probleemi arutamiseks ning üheskoos lahenduse leidmiseks.

(4) Kokkuvõte

Tunnustamist väärivaks on Maidla lastekodu tugikasvataja süsteem, kelle laps endale ise valida saab ning lastekodu initsiatiiv osaleda aktiivselt asendushoolduselt lahkuva noore elluastumise protsessis, toetades iseseisva elu alustamist

Puudusena tuleb täiendavalt välja tuua asjaolu, et lastekodu ei ole käesoleva ajani asunud taotlema asenduskoduteenuse osutamise luba. Vastav nõue jõustus sotsiaalhoolekandeseaduses juba 01.07.2007.

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks soovitusi Maidla Lastekodule ja Rapla maavanemale. Soovitude täitmise osas teostab õiguskantsler järelkontrolli 6 kuu möödudes.